

Dolenjci.

Spisal J. Trdina.

III.

Minilo je že več nego tisoč let, kar je padla slovenska domovina pod težki jarem nemške države in narodnosti. Nemogoče je naštetiti vse nadloge in bridkosti, katere so prebili pod to samosilno in dostikrat nečloveško oblastjo naši nesrečni spredniki. S hvaležnim srcem in oduševljenjem se spominajo drugi narodi tiste slavne dobe svoje zgodovine, ki jih je privedla v sveti hram krščanske vere in prosvete. Mi Slovenci pa smo taki milovanja vredni reveži, da ne moremo pozdravljati niti pokrščenja svojih očetov z neskajeno radostjo. Kristovo vero so nam prinesli naši sovražniki iz odurnih, političnih razlogov, zato, da bi Slovence razdvojili, premagali s pomočjo krščanskih poganske in nadvladali oboje. Začetek krščanstva je na Slovenskem tudi začetek politične in narodne sužnjosti! Prvi dar novih gospodarjev je bila cerkvena desetina. Že to breme se je zdelo Slovincem neprenosno, kmalu pa so se mu pridružile tudi vse druge stiske in bede, ki so odločene zaslužjenim narodom. Čašo zemeljske nesreče so morali izpiti Slovenci do zadnje kaplje. Staro nemško pravo (v tem hujše od turškega) je ustanovilo divjaško pravilo, da je vsa zemlja podjarmljenih inorodcev lastnina nemškega cesarja, ki jo upravlja po svoji volji in da, komur hoče. Po tem pravilu so ugrabili in ukradli Nemci vso deželo našim očetom, ki so živeli na njej svobodno že toliko stoletij, obdelujoč jo s krvavimi žulji in napajaje jo z vročim svojim znojem. Nemški vladarji so razdelili Slovenijo med svoje posvetne in cerkvene velikaše in ti so razdali svoje deleže nemškimi plemenitnikom s pogojem, da jim v potrebi služijo. Hrvaški istrski „Razvod“ (spis iz 14. veka) veli torej po pravici „lehensmannu“ sluga. Jedro stare Slovenije, Koroška, dobi nemške vojevode in poleg nje se osnujejo razne marke s slovenskim prebivalstvom in nemškim poglavarstvom. Kakor vlada in uprava, ponemčijo se tudi sodnije in zakoni. Vse staroslovenske razmere, šege in ustanove javnega življenja nam razbijejo in poteptajo neusmiljeni nemški hercogi, markgrafi, grofi, baroni in vitezi. Slovenec, obsojen na politično in narodno smrt, postane tujec v svoji domovini, berač in suženj na svoji dedini. Njegovih kmetij so se polastili nemški graščaki, ki zapovedujejo ž njim po svoji volji in ga obtežujejo z davki in delom, preseljujejo, pretepajo, strahujejo brez zapreke in brambe. V nekem šolskem poročilu sem bral: Die Umgegend von Rudolfs-wert schmücken viele Schlösser. Ne morem dopovedati, kako globoko so mi se vrezale v spomin te besede. Napisal jih je vse časti in hvale dostojen učenjak in ne da se tajiti njih resničnost, ako sodijo samo oči. Če pa pomisli slovenski opazovalec na preteklost, mora ga groza stresti o tem pogledu in silno mnoštvo dolenjskih gradov mu ne bode več ugajalo. Da so se zapisale te besede pred slavno vlado Marije Terezije in nje sina Josipa II., morale bi se bile preložiti po svojem zgodovinskem zmislu na naš jezik po priliki tako le: Novo-meško okolico polepšujejo premnoge ječe, brezštevilne, na

slovenski hrbet padajoče šibe in palice, grabež po belem dnevu, ki se zove desetina, v nebo upijoči greh tlaka, skrajna nevednost, žalost in revščina, ovsen kruh, tulove srajce, bičkasti plašči, teptanje vseh prirojenih pravic, preziranje človeškega dostojanstva, nemška brezsrčnost in surovost in slovensko robovanje. Ta prevod bi bil ostal po večjem pristen in resničen tja do leta 1848.

Nemški plemenitaši, ki so se priselili na Slovensko, privedli so s sabo **razyen** svoje rodovine, bližnje in marsikdaj dalnje, tudi svoje oborožene, nemške hlapce in druge služabnike, da jim strežejo in jih varujejo v tuji deželi, ki se ni mogla nikoli ž njimi sprizniti. Sem ter tja so nastanili med Slovenci v isti namen tudi nemške kmete. Vasi na pr. ki se imenujejo nemške („Nemška vas“), imele so od prvine brez dvojbe tuje prebivalce. Najmočnejša naselbina te vrste in za Dolenjsko najvažnejša so Kočevarji, o katerih bom pozneje govoril. V starih listinah in knjigah omenjajo se premogi duhovniki na Slovenskem z nemškimi imeni. Tej prikazni se ni čuditi. Zatiralci našega naroda so nujno potrebovali takih pomočnikov, da so jim krotili in ublaževali razkačene podložnike z verskim orožjem, ki je stokrat jače in zmogovitejše od jeklenega. Jemali so torej na svoje graščine nemške duhovnike, na katere so se mogli trdnejše zanesiti, nego na slovenske. Ti možje so oznanjevali slovenskemu kmetu, da je njegova glavna dolžnost pokorščina gospodi, katero jim je postavil sam Bog za poglavarje in svoje posvetne namestnike. Neposlušnikom so se grozili z vsemi strahotami večnega pogubljenja. Ustanovljenje (ali ponovljenje) ljubljanske vladikovine je imelo gotovo ta blagodejni nasledek, da se je pomnožilo število domačih duhovnikov. Ali ne sme se pozabiti, da so ves srednji vek in še novi do 18. stoletja močno silili v duhovski stan plemenitaši, ki so učili narod seveda v istem duhu, kakor ravno kar omenjeni z Nemškega došedši duhovniki. Med škofi, prošti in opati nahajamo razmerno prav malo slovenskih rojakov v starejši dobi. Tudi imamo dokaze, da so dajali graščaki naše župe trdim Nemcem še v celem 16. stoletju. 1593. l. je ukazal Viljem Auersberg topliški župniku Jarneju Vidmanu, ki ni znal nič slovenski, da si mora dobiti domačina za pomočnika, ki bo mogel ljudstvu pridigati in ga poučevati. Osnova kranjske vojvodine je kasneje mnogo koristila naši narodnosti, prva tri stoletja pa jej ni prinesla nikakega napredka. Reformacija nam je rodila res da slovensko književnost, katero so pospeševali tudi plemenitaši. Ali ta pismenost je ostala čisto cerkvena in bogoslužna; narodnega duha ni mogla zbuditi. Gospoda so jej bili prijazni samo iz verskih razlogov, ne brigaje se za našo narodnost, katero so še vedno črtili in zaničevali. V Rimu se je bil ustanovil zavod sv. Hijeronima, v kateri so se sprejemali „ilirski“, to je, jugoslovanski romarji brez razločka plemena in narečja. V nepravilni italijanščini se je velelo, da uživajo to dobroto „tutti poveri infermi di da nazione illirica, cioe, Schiavonia (po domače takrat: „slovenski orsag“), Croatia, Zagrabia

et Glubliana, bosna, servia. Ker se je jelo proti ilirstvu naših sprednikov ugovarjati, vprašalo je 1651. leta ravnateljstva tega zavoda Kranjce (to je, deželne stanove, v katerih je bilo največ Nemcev), če se zmatrajo za Ilire ali ne. Gospoda so odgovorili (1652) da je Kranjska dežela nemška, ne pa ilirska! Ta nesramna laž je bila na videz resnici močno podobna.

Kakor s drugimi slovenskimi, gospodarili so Nemci tudi s kranjsko deželo in zemljo popolnoma samolastno. Slovenec je bil njihov delavec, človek brez imetka in pravice. Učenjaki so očitali našim sprednikom nesposob-

nost, da bi bili razvili svoje narodno meščanstvo. Kako, za Boga svetega, bilo bi to mogoče siromakom, ki so bili priklenjeni h graščini čvrstejše, nego grajski psi, ki se niso smeli brez kazni nikamor premakniti z zemljišča gospodovega brez njegovega dovoljenja! V meščane se je prišlo le po dolgih ovinkih in z največjimi težavami. Grajskega jarma se je rešil samo tisti, ki je pobegnil čez deželske meje na Beneško ali na Hrvaško. Sužnjost je zaprla Slovincem vse poti do napredka, blaginje in omike, v njej so pozabili celo to, kar so znali in razumeli v poganski dobi.

(Dalje pride.)

Pogled po slovanskem svetu.

Slovenske dežele.

(Vabilo na naročbo.) S prihodnjo številko poteče naročnina mnogim našim naročnikom. Opozarjamo jih tedaj, naj jo o pravem času ponove, ker list načelno pošiljamo le onim, ki so ga plačali. — Mnogi priznalni dopisi, ki smo jih prejeli posebno v zadnjih štirinajstih dneh, so nam dokaz, da slovenski narod ve ceniti naša prizadevanja. Ni nam treba poudarjati, da bomo tudi odslej vedno in proti vsakemu odločno zagovarjali naše narodne pravice; zato se pa tudi nadejamo, da bode vsak zaveden narodnjak priporočal in širil naš list.

Skrbeli bomo tudi zanaprej za zanimive slike in raznovrstne poučne spise. Izmed poslednjih omenjamo le obširnejšega spisa „Spomini na Frana Kurelca“, ki nam ga je obljubil slavnoznan naš pripovedovalec g. profesor Iv. Trdina in „životopisa Josipa Juraja Strosmajerja“, ki ga je za „Slovana“ pisal g. Milko Cepelič. Ta životopis je najnatančnejši izmed vseh, kolikor se jih je doslej priobčilo o najslavnejšem Jugoslovianu.

Pričakujemo tedaj po vsej pravici, da se bode število naročnikov z drugim polletjem pomnožilo.

V Ljubljani, dne 19. junija 1884.

Lastništvo in uredništvo „Slovanovo“.

(Pro domo.) V Ljubljani stanujoč deželni poslanec kranjski, katerega nam je na prvi pogled izdala slovenska njegova pisava, priobčil je v 137. številki „Slovenca“ z Notranjskega datovan članek, v katerem obsoja domači prepir. Članek je pisan mirno in dostojno. Ravno zato nas pa veseli, da gospod pisatelj v njem obsoja na nedvoumen način pisavo „Ljubljanskega Lista“ in pogubne nazore njegovega „dunajskega pismarja“ ter s tem nehote priznava, da nismo mi iskali in prouzročili prepira, temveč, da nam je nalagala sveta narodna dolžnost zavriniti krive nauke. — Napačno pa je, ako gospod pisatelj trdi, da mi in somišljeniki naši načelno nasprotujemo vladi.

Da to trdi urednik Šuklje v onem izzivajočem članku, v katerem nas kliče zopet na boj, ni se čuditi. Ne moremo pa umeti sicer objektivnega gospoda pisatelja „Slovenčevega“, ki omenjeni članek sam ostro obsoja, kako more kaj takega trditi. Mi smo že večkrat izrekli in to ponavljamo tudi danes, da nismo nasprotniki vlade in njenega zastopnika na Kranjskem, temveč, da jo je vsa narodna stranka pripravljena

vedno podpirati, dokler bode zares dejanski kazala, da ni nasprotna narodnemu našemu prizadevanju. V tem zmislu smo tudi vedno ravnali in celo gospod urednik Šuklje bi prišel v zadrego, ko bi nam hotel dokazovati iz našega lista, da nasprotujemo vladi in gospodu deželnemu predsedniku. — Obračali pa smo se proti škodljivemu početju nekaterih, ki se skrivajo za hrbet gospoda deželnega predsednika in milovali njega, da ne izprevidi, kako neizmerno s tem kompromituje sebe in uradno svoje postavljenje.

Glede slovenskega oficijoznega lista le še to: Mi smo bili prvi, ki smo z veseljem pozdravili vest, da namerava vlada izdajati uradni list kranjski po trikrat na teden v slovenskem jeziku. Ko bi se bilo to res zgodilo, bilo bi se ustreglo živi potrebi in zagotovila slovenskemu jeziku znamenita pravica v javnem življenju kranjske dežele.

„Ljubljanski List“ pa je pravi danajski dar; kajti ne prinaša niti uradnih objav niti sodnijskih razglasov. In če pomisli gospod pisatelj „Slovenčev“, kako morejo na splošno omiko našega naroda delovati njega uvodni članki in taka „estetična“ „dunajska pisma“, ko je ono v sobotni številki, tedaj bode to — ako je res tako objektivno kakoršnega se dela — gotovo spoznal in priznal tudi sam.

Sicer pa smo mu hvaležni za njegov opomin, kajti nikdo ni bolj prepričan, kot mi, da škodujejo domači prepiri splošni narodni stvari. Naj o tem pouče na mero-dajnem mestu tudi prevročekravnega urednika „Ljubljanskega Lista“.

(Gledatiščni vlak v zlato Prago.) Včeraj se je zbralo nekaj domoljubov v sejo, v kateri se je osnul odbor iz naslednjih gospodov: Ivana Hribarja, Ivana Murnika, Frana Šukljeta, Antona Trstenjaka in Ivana Železnikarja. Ta odbor bode ukrenil, kar je potreba in bode naznanil rodoljubom po Slovenskem svoje ukrepe brž ko bode mogoče. Pogoji so jako ugodni, zato se je tudi nadejati, da bode to priliko porabilo mnogo Slovencev.

(O stoletnici in odkritju spominske plošče Matije Vrtovca) je priredilo veselico bralno društvo „Sloga“ v Šent Vidu nad Vipavo. Pri tej krasni veselici je bila tudi na razporedu g. R. Dolenca igra: „Idrijski gostje na malega šmarna dan v Vipavi“, ki se je izvrstno igrala v zadovoljnost vsega mnogoštevilnega občinstva.

(† Janez Božič.) Zopet nam je vzela nemila smrt jednega boritelja za slovensko stvar in pisatelja na severni meji naše domovine, na Koroškem. Dne 22. maja je namreč umrl v Kortah, duhovni pastir Janez Božič.